

(uit: 1 zo'n mannetje, Frans Breukelman en zijn invloed op tijdgenoten, Kampen 2004)

Er wil iets gezegd worden!

Frans Breukelman ter zake

Inleiding

Een van de dingen die mij het meest leerzaam getroffen hebben in het werk van Breukelman is zijn ordescheppende zakelijkheid. In de ontmoetingen was het telkens alsof Genesis 1 zich opnieuw voltrok. Temidden van een veelheid van visies, interpretaties en meninkjes moest er ruimte worden geschapen voor de 'kern van de zaak'. Temidden van de vaak verhullende en spraakverwarrende discussies moest er gezocht naar hoe er tussen het licht en de duisternis scheiding gemaakt kon worden. Er kon pas echt een gesprek van de grond komen wanneer de wateren van de wateren waren gescheiden en het droge zich heilzaam liet zien. Op die aarde mocht en kon het dan gebeuren dat de woorden van profeten en apostelen gingen spreken en ons wezen op een uitweg uit de impasse waar het bijbelwetenschappelijk en kerkelijk discours in vastgelopen was. Alleen de woorden van de bijbelse getuigen konden ons op dat spoor zetten en niets anders. Daar zullen we het mee moeten doen om zo attent gemaakt te kunnen worden op het 'Gebeuren dat het verhaal geboren doet worden'. En het opmerkelijke was dat dit 'scheiding maken' steeds weer opnieuw moest gebeuren. Niets stond op voorhand vast. Alles moest dienstbaar gemaakt worden aan de dynamische beweging van de teksten zelf. Het verwijt van 'massiviteit' heb ik dan ook nooit begrepen. Nee, wanneer de teksten moesten beantwoorden aan de door ons opgestelde programma's en thema's dan was je bij Breukelman aan het verkeerde adres. Hij wist telkens de verleiding te weerstaan om zich voor allerlei karretjes te laten spannen. Aan ideologische voorontwerpen had hij een bloedhekel. Voor allerlei hermeneutische ontwerpen huiverde hij. Aan goedbedoelde pogingen om hem in een school op te sluiten weigerde hij medewerking. De dynamiek van de tekst zelf moest zoveel mogelijk de ruimte krijgen. Alles moest daarvoor wijken. Het was een hartstochtelijk verlangen naar klaarheid opdat temidden van al die verschillende bijbelse stemmen die ene stem gehoord kon worden. Daarom moest telkens weer van voor af aan begonnen worden. Hoe gecompliceerd en onmogelijk misschien ook: de teksten moesten het zeggen. Het was zijn stellige overtuiging dat er maar één plaats is waar een mens werkelijk tot zijn recht kan komen en dat is binnen de context van het geschiedende Woord. Zoals hij het zelf eens verwoordde in de gesprekken naar aanleiding van het 'binnenzijn in de tekst': "Ben ik hier binnen en is het wáár en mag ik hier ademen en opademen, dan doe ik geen rare dingen, maar ben ik buiten, dan gaat het mis. Dat geldt voor mij, voor jou en voor ons allemaal"¹.

Een paradigmatisch voorbeeld van deze orde scheppende wijze van werken is het verslag van een gesprek dat ik samen met Wouter Klouwen op 17 november 1992 met hem had op zijn studeerkamer aan het Singel. Het was tevens het laatste interview voor zijn dood. Het Genesiscahier was net gepresenteerd in boekhandel Donner te Rotterdam en Breukelman wilde naar aanleiding daarvan met ons (studenten van de laatste generatie) delen 'hoe het nu toch allemaal zo

¹ Y. Bekker e.a., Gesprekken met Frans Breukelman, 's-Gravenhage 1989, 44

is gekomen'. Een typisch voorbeeld van hoe hij telkens weer bij het begin wilde beginnen. Het bleek uiteindelijk een treffende samenvatting van heel zijn werk.

Hebben wij iets te zeggen?²

"Wat betekent het predikant te zijn in een gemeente: er wordt van je verwacht dat je de Schrift uitlegt, en dat aan mensen die totaal in beslag worden genomen door tal van problemen die in deze tijd een mondiaal karakter hebben gekregen. We zijn bezig met wat er met ons mensen aan de hand is. Die mensen heb jij vanuit de Schrift aan te spreken. Nu is de vraag: heb jij nou iets te zeggen? Verbeeld jij je dat jij middenin die mondiale problematiek iets te zeggen zou hebben..., met gezàg? NEE, jij als predikant, al weet je nog zoveel, al heb je je nog zo intens met al die problemen bezig gehouden, jij hebt niets te zeggen! Echt niet! Maar, en dat is iets heel anders, en daarom hebben we de Schrift gelezen, ER WIL WEL IETS, NU, ZONDAG GEZEGD WORDEN!! En dat staat jou te doen. En wat jij dan toch te zeggen hebt, dat is niet iets wat jou ten diepste beweegt, - er is in de situatie van nu iets dat gezegd wil worden. Maar het is je wel eens en voorgoed al voorgezegd. En jij hebt dit nu, in de situatie van nu na te zeggen, wat eens en voorgoed door profeten en apostelen je is voorgezegd. Daar ben je theoloog voor, je bent geen filosoof, je staat dus in de "successio prophetorum et apostolorum", in rij en gelid. Eens en voorgoed is het gebeurd, ons ten goede, dat God Zich ons heeft toegewend; profeten hebben het verwacht en aangekondigd, en de apostelen zien er op terug. Het is een eenmalige, onherhaalbare zaak, vandaar die eenmalige profetie van Israël, en dat eenmalige apostolaat. Zoals het Gebeuren van die Openbaring dit Ene onherhaalbare is, zo is ook dit getuigenis aangaande de Openbaring dit eenmalige en onherhaalbare. Maar nu moet jij, met je eigen woorden, het proberen na te zeggen, wat dit nu voor ons betekent, met de belofte die de gemeente dus heeft. Miskotte noemt dit, met Barth, het waagstuk der prediking -. Waarom nu een waagstuk...? De mensen zijn natuurlijk niet zondag gekomen om eens te horen hoe jij nu over de dingen denkt. Dat doen we thuis. Dan zitten we thuis, bij elkaar, en vragen we aan elkaar: wat vind jij nu van die Bijlmerramp of van die illegalenproblematiek, of, als we de kunstzinnige kant op gaan, hoe vond jij nu die uitvoering laatst? Nee, we gaan niet naar de kerk om te horen hoe jij nu over dit, en over dat, en over alle dingen dènt. Nee, dan hebben we een andere verwachting, dan verwachten we dus, dat niemand minder dan God Zèlf Zich ons zal toewenden, ons zal willen aanspreken, ons zal willen vermanen en troosten, en de weg wijzen. Kortom: dat dàt gaat gebeuren! Laten we zeggen, wat voor een Rooms Katholiek de transsubstantiatie is, het moment suprème, de realis presentia, dat is in de protestantse godsdiensttoefening dat in het menselijk spreken niemand minder dan God Zèlf het is die ons hier, nu, hier en nu aanspreekt, roept, en de weg wijst! Een soort transsubstantiatie, - dat is de protestantse, dat in dit mensenwoord, en het blijft een armzalig mensenwoord, in al zijn betrekkelijkheid, God het Zelf is die spreekt. Maar je moet eerst wel weten wàt ons is voorgezegd, nu ja, nou, dat gebeurt in de exegete.

Maar het komt er nu op aan dat je de profeten en de apostelen met je eigen woorden, hic et nunc nazegt. Theologia is een Sermo de Deo; in het Bijbels getuigenis hebben we te maken met de Sermo de Deo van profeten en apostelen, maar in de dogmatische bezinning zijn we bezig met de Sermo de Deo van de

² Wouter Kouwen en Ad van Nieuwpoort, 'Hou nou toch eens op met die Amsterdamse School', gesprek met Frans Breukelman. Werd eerst onvolledig gepubliceerd in HN-magazine in juli 1993 en werd op verzoek van Dirk Monshouwer in september 1993 integraal opgenomen in Interpretatie.

kerkelijke verkondiging; hoe hebben bijvoorbeeld Origenes, Augustinus, god nog an toe, en Thomas dit kerugma vertolkt, en hoe is het bij de reformatoren er uit gaan zien. En nu is het dus de 20^e eeuw, nu zijn wij aan de beurt; hoe zullen wij het nu zeggen, dat is de hele kwestie. Samenvattend: in de exegetische, en dus in de Bijbelse theologie zijn we helemaal gericht op de Sermo de Deo van profeten en apostelen, en in de dogmatiek bezinnen we ons op de inhoud van de verkondiging; hoe zullen wij het dan nu moeten zeggen. De vraag is dan: kunnen wij het dan nog net zo zeggen als een Augustinus, of bijvoorbeeld een Calvijn. Nee, dat zal zeker niet gaan! Wij zullen het op onze manier moeten zeggen!

De vruchten van de Verlichting

De Verlichting heeft allereerst tot resultaat gehad dat duidelijk is geworden dat het onzin is om te geloven. God is er dus niet, daar hebben we ons in vergist, logisch! Wij weten wel beter! Maar door de natuurwetenschap is het voor ons heilzaam onmogelijk geworden bijvoorbeeld het scheppingsverhaal nog weer als een geopenbaarde Weltanschauung uit te leggen. Door die natuurwetenschap zou je zeggen: nu staat alles op losse schroeven; maar het aardige is juist dat wij daardoor veel beter in staat zijn om de kerugmatische bedoeling, van wat de verteller met zijn verhaal eigenlijk wilde zeggen, te horen en te laten horen, doordat wij van die geopenbaarde Weltanschauung afgeholpen zijn dankzij deze natuurwetenschap. Wij lezen die teksten nu veel beter. Dat geldt nu ook ten aanzien van de ontwikkeling van de geschiedeniswetenschap. Zij heeft het ons voorgoed heilzaam onmogelijk gemaakt de teksten van bijvoorbeeld Genesis als een historia te lezen. Naïef-historisch weliswaar, maar toch: historisch! Deze ontwikkeling hoeven wij dus niet alleen negatief te beoordelen, integendeel, juist daardoor is het ons heilzaam onmogelijk geworden die teksten te lezen zoals Luther en Calvijn die lasen, dus..., even schokt het je wel, even zijn we in de war: is het wel gebeurd?! Maar nu blijkt dat we beter in staat zijn die teksten uit te leggen, en nu kunnen we laten horen wat die vertellers eigenlijk bedoelden te zeggen. De Verlichting wordt dus op twee geheel verschillende wijzen beoordeeld: wij zijn dankbaar, maar velen in onze omgeving hebben deze ontwikkeling anders beoordeeld: zie je wel, het is bewezen dat het helemaal niet waar is van de Bijbel, het is onzin! Jullie zijn achterlijk, hoe willen jullie nu nog aan die Bijbel vasthouden, terwijl allang bewezen is dat het helemaal niet kan. Dan heeft dus die ontwikkeling een heel andere kracht, namelijk: de Bijbel verdampt. Maar voor mij heeft die ontwikkeling een andere werking, namelijk van, aha, aha...! , juist daardoor kan ik nu, als mens van nu, veel beter laten horen wat die teksten eigenlijk willen zeggen, veel beter dan dat dat bijvoorbeeld voor een Luther en Calvijn mogelijk is geweest.

Van natura naar gratia: lang zullen ze leven in de gloria!

Neem nou dat hele Nederland eens, sinds 1830 met al die afsplitsingen, en dat vervloekte fundamentalisme. Dat is toch voor ons iets om je rot te schamen. Die verscheurdheid, het is voor mij een dagelijkse aanvechting. Wat is er gebeurd: bijvoorbeeld bij de doleantie? Daar deed men niets anders dan teruggrijpen naar daar waar het mis ging. En waar is het misgegaan? Bij de Verlichting! Dus wat deden ze? Terug naar de 17^e eeuwse vaders. Gewoon verder, daar waar het ophield. Ze hebben teruggegrepen op de doctrina van de 17^e eeuw, die is hier en daar gemoderniseerd, maar is in grote lijnen overeind gebleven. Mijn these is dan:

wees maar goed orthodox, dan word je vanzelf vrijzinnig! In de klassieke orthodoxie hebben we het er eerst over hoe het in het begin met de mens was: geweldig, foedis naturae! Maar toen, vreselijk! Toen is die gevallen! Maar toen is God daar wat aan gaan doen. Dan komt er een foedis gratiae. De mens weet dan van genade, en ziet bijna de hemel opengaan. Dus: in-stitutus, de-stitutus, re-stitutus, con-stitutus, en lang zullen ze leven... Vanuit de natura, door de gratia, lang zullen ze leven in de gloria! Dit kon rooms en protestants. In het protestantisme is dit schema gehistoriseerd: we zullen de draad der historie maar volgen. Kortom, wat zijn de drie begrippen: de vera religio, in de historia, van de mens...: menschliche Religionsgeschichte...! En dit alles hing toen aan de zijden draad van de inspiratieleer. En die brak toen natuurlijk in de Verlichting. En als die draad breekt, dan kom je dus bij Schleiermacher terecht met "die menschliche Religionsgeschichte". En dan krijg je dus de grote Schleiermacher..., in heel de 18^e eeuw ga je Schleiermacher tegemoet, en in de hele 19^e, en ook nog in de 20^e eeuw komen we van Schleiermacher vandaan; dus de tijden van het moderne protestantisme vanaf 1700, zijn dus de tijden voor en na Schleiermacher. Kortom, dat hele neo-protestantisme is regelrecht uit die orthodoxe doctrina vandaan gekomen. Verdomd, en dat is nu het merkwaardige bij die gereformeerde kerken, dat hele drama: alt-Protestantismus (16^e, 17^e eeuw), neu-Protestantismus (18^e, 19^e eeuw), dat herhaalt zich hier nu in het neo-calvinisme. Dus zij, hoog te paard gezeten, hebben aangeknoopt bij de orthodoxe doctrina van de 17^e eeuw; daar gingen ze mee verder, en verdomd, daar dondert deze hele boel weer in elkaar. Wat is nou het tragische? Wat had er dus moeten gebeuren? Vanuit de Schrift, onder de kritiek van de Schrift, een ingrijpende correctie van die kerkelijke orthodoxe doctrina. En dat is wat je in het oeuvre van Barth krijgt, daar wordt punt voor punt, - de historisering gaat eruit, dat na elkaar, nou ja, en een heleboel dingen! Dat je van het algemene naar het bijzondere gaat: niks daarvan!! Dit bijzondere is het algemene, begrijp je wel, nou, nou, nou... Mijn these is dus: in die dogmatiek van Barth, daar heb je toch wel met de bijbelse structuur te maken, en die doctrina van de kerk, ook van onze protestantse kerk, was structureel niet bijbels. Dus wat heb je nodig in de 20e eeuw, wil je geloofwaardig spreken: een ingrijpende correctie over de hele linie van de traditionele doctrina!! Maar in de gereformeerde kerk is dat dus niet gebeurd. Zoals Rome op het Eerste Vaticaans Concilie teruggreep op Thomas, en dacht: zo met Thomas zijn we onoverwinnelijk, met Thomas kunnen we heel deze wereld aan, met hem zijn we tegen wat nu op ons afkomt opgewassen... - En dat dondert nu bij Rome in elkaar! Dit is niet houdbaar! Zó greep het neo-calvinisme van Kuyper terug op de 17^e eeuwse vaders. En dit gereformeerde zaakje dondert nu ook helemaal in elkaar, en zo zie je wat ik altijd placht te zeggen: wees maar goed orthodox, dan word je vanzelf vrijzinnig! Wat je dan bijvoorbeeld ziet bij de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk die zich wel weet te handhaven en niet in vrijzinnigheid lijkt te belanden... dat is traagheid, oerconservatisme. Kun je nu zeggen dat in die club figuren zitten waar iets van uit gaat? Dat daar wegen worden gewezen, in de zin van: aha, aha... kijk nou toch eens!

Kortom: de kerk is bedreigd, wij allen in het geloof. Maar hoe zullen we er tegenop kunnen? De wegen zijn onbegaanbaar, dat is duidelijk. Maar dan zie je een Miskotte in ons land opkomen die in de dertiger jaren *Edda en Thora* schreef. Wij worden teruggeworpen - , de wereld valt ons aan, - hoe zullen we weerbaar zijn, hoe zullen we er tegenop kunnen? En dan zie je in het oeuvre van Miskotte: wij worden linisch teruggeworpen op, - hoever? Teruggeworpen op de 17^e eeuw, en vandaaruit kunnen we weer? Nee, dat niet, dat gaat niet! Teruggeworpen op de reformatoren? Nee! Teruggeworpen op het Nieuwe Testament? Nee! En dat is nou

wat er in de 20^e eeuw gebeurt: we worden teruggeworpen op het anti-heidens getuigenis van de Tenach, en vandaaruit zullen we kunnen standhouden. Want het heidendom is alom aanwezig, zij het dan een nihilistisch heidendom, - het is niet meer dat echte, kostelijke, bruisende heidendom, maar een nihilistisch heidendom. Het nihilisme loert alom: het is allemaal toch niks, en dat weten we... Die totaal ontkerstende en geseclariseerde wereld in de greep van het heidendom dat alom aanwezig is...; en dan kom je ook met het Nieuwe Testament er niet, nee, dan word je teruggeworpen op het getuigenis van de Tenach, als anti-heidens getuigenis, en vandaaruit..., nou ja...

Maar dan zul je tegen me zeggen: geloof je dat dan zelf? Nu, dat is een heel pijnlijke vraag, heel pijnlijk... Ik moet het wel geloven, maar het is met ups en downs. Kijk, je ziet wel heel scherp hoe het absoluut niet meer kan, maar, dan is de grote vraag, en daar ben ik m'n leven lang mee bezig geweest: is er nog wel een weg?

Eén van de dingen die ik in mijn leven heb mogen meemaken: ik heb zo'n vertrouwen gekregen in die teksten, ze zijn zo goed. Telkens heb ik gemerkt, donders, wat zijn die teksten goed, wat wordt er gedisciplineerd gesproken, geen woord teveel, geen woord overbodig, elk woord optimaal functioneel: let eens op, let nou toch eens op, tsjonge jonge! Dat is wat ik gemerkt heb: die daar spreken, hadden het ergens over, hadden iets te zeggen!

Ik heb het idee: hier is toch weer een weg om te gaan, èn wat die teksten ons hebben te zeggen dat heeft direct te maken met waar het mensdom thans mondiaal zich bevindt, de nood. Bijvoorbeeld in het *Sefer Toledoth Adam*, als dat contrast van het tweërlei ante et post je getoond wordt, dan denk je: de actualiteit, dat is ongehoord. Het is alsof het ook voor ons juist geschreven is, ik bedoel, als je bedenkt, - wanneer Abraham terugziet op de mensheid waaruit hij wordt weggeroepen, dan heeft hij enerzijds dat vreselijke voor ogen, van een heel mensdom ante et post catastropham: ga jij dan maar vrolijk je weg! Post catastropham, zolang er nog een post is... Dat moet voor Abraham verbijsterend..., ja, maar... Dan krijg je dus daarin verborgen wat het leven van al zijn vaderen is geweest: een leven voor en na de verwekking van die eersteling, en dat is het opgerichte teken: het gebeuren zal Heilsgebeuren zijn!! De aanwezigheid van die ene temidden van alle anderen is daarvan het teken: er is een echte geschiedenis begonnen te geschieden door God geinaugureerd, en Hij zal het ook vervullen, maar heel verborgen... En dan mondiaal dat catastrophale, en daarin heel verborgen, maar ik bedoel, de aanvechting..., het is zo klein, het is zo onaanzienlijk, zo geringfüglich, - die Abraham, moet je hem daar zien gaan, nou ja, het is toch eigenlijk...

Dus: geen Weltanschauung, geen historie, maar wat dan wel? En als je dan gaat verstaan wat het dan wel is, hoe het wel gehoord wil worden, dan plotseling blijkt, - en jongens, dat slaat nou precies op waar we thans als mensdom ons mondiaal bevinden. Nou ja, dat zeg je nu..., dat zijn grote woorden... Maar als dit waar is, dat dit bijbels getuigenis opnieuw, juist in de situatie van nu zijn actualiteit demonstreert, dan heb je toch weer moed om theoloog te zijn. Het gaat ons aan, het gaat ieder aan...! Ze moeten het allen horen, er is niets wat je zo nodig hebt om te horen..., vanwege deze God die in al zijn daden met zijn diviniteit zich inzet voor de humaniteit. Het is God om zijn mens te doen, om die onmogelijke mens! Die mens die niet anders doet dan zich compleet onmogelijk maakt. Humaniteit is een lachertje, je hoeft de krant toch maar op te slaan, wat wordt er niet met mensenlevens..., wat is een mensenleven waard?!

Bevinding

Hoe ga je nu met zo'n bijbelse tekst om. Je moet je voorstellen, - de tekst als een huis. Je loopt er omheen, je kijkt wel naar binnen: dit is een aoristus, dat is een imperfectum, en die voorstelling, waar komt die vandaan, oh ja, dat is die, die ken ik wel... Van alle kanten kijk je naar binnen, maar je hebt zelf het gevoel, ik zelf sta nog buiten, en dat is een ellendig gevoel. Als dat tenminste al te lang duurt..., dan word je een beetje wanhopig. Je krijgt geen toegang, en er moet toch iets geweldigs aan de hand zijn. Tot ineens: dan gebeurt het ineens! Het springt open! Je krijgt toegang, je wordt toegelaten, over bevinding gesproken..., je krijgt het gevoel van, ik ben niet meer buiten, - dat is een heerlijk gevoel. Nu krijg ik iets te zeggen. Naar de mate waarin ik hier toegelaten ben, een beetje thuis ben en voortgeleid wordt, - en ze nemen je mee. Het opent zich dus van binnenuit. Brutaal de boel openbreken, met geweld je toegang verschaffen, zo van: ik ken wel zeven semietische talen, ik heb geschiedenis, godsdienstgeschiedenis gedaan, wat ik niet weet meneer!, gewapend met al die enorme kennis en al die handboeken, zo van BENS, nou zullen we!, - en dan is het verschrikkelijk leuk in heel de Bijbel, dan werkt dat hele systeem als een afweersysteem, als een alarmsysteem, dan gaan er overal rode lampjes branden, de teksten waarschuwen elkaar: inbrekers! Hetzelfde systeem dat opent, werkt ook uitsluitend.

Het gebeuren zelf doet het verhaal geboren worden

Kijk, het vertellen van een verhaal, - de compositie staat altijd ten dienste van een zaak die verteld moet worden. Kijk en in de Bijbel hebben we te maken met een heel speciale zaak, en daarom met een heel speciale compositie. Die zaak dicteert dan, die brengt ook de correcties aan. Het is gegroeid, jawel, maar onder de discipline van de zaak. Want kijk, dat is natuurlijk een aardig iets, het is het dabhar-karakter, kijk dabhar is wat iemand zegt en dan zegt die wat hij doet, en dan doet hij wat hij zegt, en dan gebeurt het! Het gebeuren zelf, dat is dabhar! En dan kan het niet uitblijven, dan wordt het ook verteld. En ook dat is dan nog weer de dabhar. Dat zijn de verschillende aspecten, en je begrijpt, het is het gebeuren zelf, - de dynamiek van het gebeuren doet het verhaal geboren worden. Zo'n man als Genesis 1 bijvoorbeeld, dat je zegt: dat was zo'n fantasierijk mens, zo religieus bewogen... Dat was hij ook natuurlijk, maar is het dat dit verhaal dankzij dat alles tot stand is gekomen? Nee, dan ga je de verkeerde kant uit... Je merkt dat ze bezig zijn onder de tucht van een zàák! En die zaak zelf brengt het verhaal teweeg.

"Amsterdamse School" ?

Ik heb vanaf mijn studententijd, zowel bij Mattheüs, maar ook bij andere teksten gedacht, - nou..., dat het zo'n rotzooitje zou zijn, dat wordt dus gesuggereerd, hè... Als je nou een kostelijk boek als *Was ist Formgeschichte* leest, daar worden voorbeelden in gegeven, hoe ze dan precies weten: hé, daar zie je een naad, dus dat hebben ze aan elkaar genaaid, en dan moet je dat losmaken en moet je dat eruit halen, nou, nou, nou... Helemaal in stukken en brokken wordt dat uit elkaar gehaald, en ik heb mij er altijd, - ik kan me dat nou niet voorstellen: zou dat nou zo'n rommeltje zijn, zo'n samenraapseltje met van alles en nog wat? En ik heb vroeger altijd al gedacht: het kon nog wel eens, - dat het hele boek nu is zoals het is, het kon toch wel eens zinvol zijn, en het kon toch wel eens misschien een

eenheid van compositie zijn. Nou ja, en dan ineens dan gebeurt het. Het was in 1950, ineens had ik het. Maar ik dorst er dan ook nauwelijks mee voor den dag te komen. Het aardige is, - er zijn heel veel theologen geweest, studenten, maar ook predikanten en priesters, want het gaat over alle kerkmuren heen, van uiterst links tot uiterst rechts, en dan merk je: ze zitten er op te wachten. In 1968 werd ik hier wetenschappelijk hoofdmedewerker, dat is erg leuk gegaan, omdat de studenten dat wouden, en de faculteit heeft daaraan toegegeven, en toen dacht ik: dan ben je toch eigenlijk ook wel moreel verplicht om met een dissertatie gepromoveerd te worden, en een doctorstitel..., dat moet je toch willen, dat moet je niet beneden je achten om een doctorstitel... Ik heb toen mijn studie, zoals ik hem toen had, maar toch vrij volledig, voorgelegd. Maar men betoogde: deze studie is niet wetenschappelijk. Men stelde dat het Boek Genesis geen eenheid kon zijn. Later heeft men er toch wel spijt van gehad, geloof ik, maar men dorst er niet mee voor den dag te komen. Maar ja, ik twijfel dus zelf ook hevig. Het is met mij ook vreselijk met op en neer. Maar ja, een andere weg dan deze zie ik niet, die moet je gaan...

Ja, wat betreft die Amsterdamse School: als er zoiets is als "Amsterdams", dan moet dat wel scherpe contouren hebben, hoor, begrijp je. En dat is niet zomaar een zaak van Jan en alleman. En daarom zegt ook Deurloo bijvoorbeeld, geheel terecht, ja, Amsterdamse School, of er zoiets is, en wat dat dan zou inhouden... Soms denk ik wel eens: hou nou toch eens op over die Amsterdamse School. De vraag moet zijn: is die exegetische juist of niet juist! Dat is veel belangrijker dan of er zoiets zou zijn als een Amsterdamse School. Hierom ben ik er met Deurloo een beetje huiverig voor.

Dus de exegetische praxis mag geen maniertje, geen methode worden. Hermeneutische theorieën heb ik een beetje een hekel aan. De inzichten waar ik het mee doe zijn, simpelweg gezegd, het dabhar-karakter van het Woord, dat het om een Sache gaat. Elke tekst heeft iets dat je in zekere zin opnieuw beginnen moet. Je kunt niet zeggen, oh hier heb je de "Amsterdamse School-methode", dan zullen we dat ook hier maar toepassen. Dat gaat niet, want je moet ook hier weer opletten, opletten: wat is er in deze tekst nu aan de hand en wat zijn nu de problemen waar deze tekst je voor zet? Een theorie kan wel een beetje helpen, maar het mag niet een uitgangspunt worden. Dan wordt de Amsterdamse methode op zijn beurt gebruikt om de tekst met geweld open te breken, en dat kan niet, dat mag niet!

Ik heb dus nooit een wetenschappelijke carrière geambieerd. Ik ben predikant geworden, ja, waarom eigenlijk? Ik was het ineens en ik ben het geworden. Maar dan moet je van week tot week de Schrift..., ja, en dat Oude Testament, oh gut, daar wist ik helemaal niet wat ik daarmee aan moest. Nou ja, dus zoeken, tasten..., studeren, proberen, en dan gaat het toch wel gebeuren. Je holt naar andere collega's en die hebben ook iets gevonden. Dus vanwege de praxis van het predikant zijn, dat je zo intens met die exegetische problemen bezig bent... Maar nou is het aardige, dat wat je dan vond, - daar hadden anderen ook iets aan in je omgeving, dus het werkte. En later hadden we bijna iedere week studenten over de vloer in Simonshaven. En die studenten dus hebben gewild dat ik in Amsterdam komen zou. Nou ja, daar heb ik net al iets over gezegd. En het merkwaardige is, je merkt, de mensen kunnen er iets mee. Je hebt echt niet te klagen dat je volstrekt miskend zou worden. Maar anderzijds, dit wordt niet au serieux genomen door de wetenschap, daar hoef je niet op te rekenen. Dat vind ik dus raadselachtig.

En waarom nu heet het niet wetenschappelijk? Het dogma van die wetenschappelijkheid is, - het is alles produkt van ontwikkelingen. Er is geen fenomeen dat niet beschreven zou moeten worden als produkt van ontwikkelingen.

Kortom: je moet ontwikkelingen beschrijven, en dan moet je waar je mee bezig bent laten zien hoe dit dan een produkt is van die ontwikkelingen, en dan is het wetenschappelijk. Dus dat Boek Genesis, de hele wordingsgeschiedenis van dat boek moet je reconstrueren, en het hele groeiproces van het verhaal. Kijk, dan is het wetenschappelijk. Maar begrijp me goed: ik ben niet tegen ontwikkelingen, alleen..., - theoloog zijn is een raar iets, het is heel aanvechtbaar. Een echte theoloog die gelooft dat verder wel van al die ontwikkelingen. -- WHOEM..., begrijp je wel, een inslag, een dabhar geschiedt. En dan is het aardige dat al die ontwikkelingen daaraan ondergeschikt zijn en dienstbaar, jaja, ja, maar ja... Geloof je dat zelf eigenlijk wel..., - voel je wel... Theoloog zijn is dus, - dan ben je aangevochten tot en met, permanent. Dat kan niet anders...!

Je snapt, dat is dan ook een kant van het Corpus Christianum: wat is er in de 19^e eeuw gebeurd? Wat zie je al die theologen doen? Demonstreren! "Ja, we zijn dan wel theoloog, maar we zijn ook wetenschappelijk, hooooor"! Kortom: om maar te laten zien dat ze wetenschap bedreven, lieten ze zich door de andere faculteiten dicteren hoe je te werk gaat als je wetenschappelijk bent. En dat is natuurlijk ook wel te begrijpen... Maar voor een theoloog geldt: de zaak waar je mee bezig bent, brengt een heel eigen manier van methodisch bezig zijn met zich mee. Dat was er niet bij. En dat is nog zo sterk! Zoals met die Qumran-toestanden nu, zo'n heel professoraat gaat daar eigenlijk in op, of met die Peshitta-dingen... Heel knap, geweldig wat die jongens doen, maar alleen..., het is filologie, Religionsgeschiede, het is archeologie..., - het is wel wat, het is echt niet niks, goed werk hoor: nodig en nuttig! Alleen het is geen theologie! Maar wat is theologie dan eigenlijk...?

Van naïef-historisch naar kritisch-historisch

Nu even terug naar mijn boek over het eerstelingschap. Het lijkt wel alsof je eindeloos aan het polemiseren bent, en alsof je eindeloos bezig bent je tegen alles af te zetten, - dat is niet leuk. Kijk, het gaat om het vertrouwen dat de zaak waar het ons allen om te doen is, ook allen die vóór ons geweest zijn, dat het in zichzelf een zo superieure en solide zaak is, - het moet wel heel gek gaan dat iemand die daar van getuigt of daarover spreekt niets te zeggen zou hebben. Maar in de exegeze, - ik zou ook best willen zeggen, tsjonge jonge, wat is dat enig, die Calvijn, nou, die Augustinus, daar heb ik de grootst mogelijke moeite mee, moet ik zeggen hoor... Maar als zo'n weg niet begaanbaar is, als het zo niet is, dan moet je dat toch ook wel durven zeggen. Je kunt ook zeggen: ach, laat dat nou maar weg, zeg nou maar alleen positief wat jijzelf meent... Maar ja, ik vind wel, als daar nou die drie dikke delen van Claus Westermann staan, en toch ook dat boek van Benno Jakob... Maar ik moet wel zeggen dat inderdaad het Boek Genesis als 'Sefer Toledoth Adam', - is tot nu toe nog nooit door wie ook zo gelezen. Belangrijk is nu de vraag: hoe komt dit nu toch, hoe komt het dat het nog nooit zo is gelezen. En daar geef ik een duidelijk antwoord op in de 6^e paragraaf die nog gaat verschijnen. De traditioneel kerkelijke exegeze, rooms of protestants, dat doet er niet toe, las naïef-historisch. Het is kostelijk om Luther te lezen, köstelijk! Maar naïef-historisch! En dat is ook het gekke bij Augustinus, ook hij leest het helemaal als een historia. Maar zo historiserend, van begin naar het einde, wil die tekst juist niet gelezen worden! Kijk, de vertellers van Genesis geven elkaar, als ze Joden en christenen naïef-historisch die teksten zien lezen, geven ze elkaar knipoogjes van: jongens, jongens, ze hebben het helemaal niet begrepen, dat is echt niet door ons bedoeld! Maar omdat men naïef-historisch lineair las, als reportage van ooggetuigen notabene!, waren ze daardoor niet in staat de tekst zoals die zelf gelezen wil

worden te lezen. Nou komen dus de kritische geesten al in de tijd van Calvijn, maar dat zet zich pas goed door in de Verlichting, kritisch!, - van je niets meer laten wijsmaken. Nu lezen ze niet meer naïef-historisch, maar kritisch-historisch. Ze noemden zich historisch-kritisch, maar dat is een vergissing: kritisch-historisch! Kijk, dat is heel eigenaardig aan deze wetenschap, ze zetten zich af tegen die kerkelijke exegese. De kerk heeft nog nooit goed historisch gelezen, zeiden ze, maar dat doen wij nu! Dat is natuurlijk de grote vergissing, de kerk heeft helaas die teksten nog nooit anders dan juist historisch gelezen. Alleen, dat is het verschil, naïef! En wat de kerk dan altijd naïef gedaan heeft, dat doen zij nu kritisch, maar historisch! En wat betekent dat? Dat ze uit het verhaal weglopen! Want ze willen de historie weten, en als de tekst die niet geeft, dan gaan ze die elders zoeken. Dan krijg je dus dat ze de teksten gaan gebruiken om een historie te reconstrueren. De tekst wordt gelezen binnen het kader van de historisch-kritische reconstructie. Dat zie je bij Wellhausen, dat zie je bij Gunkel, en ook bij een Von Rad. Toch ben je steeds in gesprek met deze mensen, en dat kan ook niet anders. Dat gesprek zie je ook bij Buber. Kijk, als Buber en Rosenzweig het woordje "olam" met Zeit weergeven, maar ook met Weltzeit, dan is dat een knipoogje naar de traditie. Omdat voor de Joden het woordje "olam" ruimtelijk wordt opgevat als de wereld, het universum.

Het derde deel van de Bijbelse Theologie

De bedoeling van mijn boek is niet geweest om een heel commentaar te schrijven, maar ik heb me primair ten doel gesteld om aan te tonen de eenheid van compositie van het Boek Genesis, en hoe een heel bepaald thema in die compositie ontvouwd wordt, - om dat aan te wijzen. En het is hierom dat ik heel precaire hoofdstukken als bijvoorbeeld Sodom en Gomorra toch niet behandeld heb, een hoofdstuk dat tot veel misduidingen in de geschiedenis van de exegese heeft geleid.

De vraag is: hoeveel gedetailleerde exegese is er nu echt nodig om helemaal duidelijk te laten worden: zo is het gecomponeerd en zó wil het gelezen worden! Ik heb me dus beperkt tot die noodzakelijke exegese.

In paragraaf 6 moet behandeld worden: eenheid van compositie, geen historia! Centraal punt wordt dan natuurlijk: we hebben niet met een historia te maken, maar met het verhaal over het geschieden van de dabhar. Die jongens van de wetenschap hebben een ding vergeten te vragen: als het geen historia is, wat is het dan wèl? En dat hebben ze gelaten, en dat dan is wat ik doe!"

Nawoord

'Wat is de invloed van Frans Breukelman op uw leven en werk?', was de vraag van de redactie. Zonder te overdrijven durf ik te zeggen dat niets mijn 'leven en werk' zo heeft bepaald als deze omgang met schrift en theologie. Ik werk en leef er dagelijks mee. En ik merk ook in mijn werk als predikant hoe mensen door deze zakelijke omgang met de woorden van de schrift gezegend worden. Dat temidden van al datgene wat ons in ons leven en onze wereld bepaalt en bezet er telkens tegen werkelijk alles in gesproken mag worden van die ruimte die daar tussen die overspoelende wateren van zich laat horen en zich laat zien. Dat er in die □□□□ van Godswege een waarachtige werkelijkheid oplicht waar mensen op adem kunnen komen en leren wat waarlijk 'mens-zijn' inhoudt. Waar die Schrift mag opengaan daar worden terneergedrukte mensen op hun benen gezet. Daar

leren mensen wat 'opstaan' betekent. Daar wordt de monddood makende algemene religiositeit heilzaam verstoord en gecorrigeerd. Daar worden mensen wakker geschud uit hun slaperige staat en aangezet tot rechte woorden en rechtvaardige daden.

Op het spoor gezet door Breukelmans vernieuwende leeswijze heb ik ongelooflijk veel vertrouwen gekregen in die teksten. Heb ik ontdekt hoezeer die woorden kunnen spreken als al onze biografieën en 'ervaringen' (waar het 'gelovig subject' in de kerk zo op is gesteld) wankelen. Van Breukelman heb ik geleerd dat allerlei vroomheid en gelovigheid (zoals de NBV in Lukas 1:6 di/kaioj veel te braaf meent te moeten weergeven) een nieuw verstaan van de teksten eerder belemmert dan bevordert. Je moet eerst wel al je 'grotegodsgeloof' flink tussen haken zetten, anders wordt het niets. Dit zal een van de redenen zijn waarom juist ook rand- en buitenkerkelijken zo gefascineerd kunnen raken door deze wijze van lezen en leven. Zij hebben al die vooringenomen gelovigheid of frustratie niet. En ook daarom ben ik ervan overtuigd dat deze bijbelse theologie haar tijd ver vooruit is. Hoe meer het kerkelijk instituut een marginaal verschijnsel zal worden hoe groter zal de urgente aandacht zijn voor datgene waar het nu werkelijk om begonnen was: het Gebeuren dat het verhaal geboren deed worden!

We hebben geen tijd te verliezen. Voor eindeloze bespiegelingen over ontwikkelingen die eventueel aan een bijbeltekst ten grondslag zouden kunnen liggen, hebben we eigenlijk geen tijd. Ook kunnen en mogen wij als 'schrifttheologen' ons het niet veroorloven te vluchten in psychologie of filosofie. Nee, er wil iets gezegd worden! En dat is heel dringend. Er ligt een sprekend getuigenis over Eén die niet verborgen heeft willen blijven, maar die zich heeft willen openbaren. En daarvan wordt gesproken. Daar zijn de bijbelse getuigen vol van. En dat wat zij te melden krijgen wil gehoord worden. Tegen elk nihilisme en optimisme in. Elke tijd weer opnieuw.

| Ad van Nieuwpoort